

Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені
К. Д. Ушинського»

Кафедра політичних наук і права

Т.О. Каменчук

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Щодо проведення самостійної роботи з курсу «Політичні системи європейських країн»
[для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти
галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки Спеціальність: 052 «Політологія»]

Розробник: кандидат політичних наук,
доцент, доцент кафедри політичних
наук і права Каменчук Т.О.

Одеса – 2024

УДК 32 (477,4) (075.8)

Рекомендовано до друку Вченою радою Державного закладу «Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. (протокол № 5 від 31.10.2024 року).

Рецензенти:

Кокорєв О.В.- доктор політичних наук, завідувач кафедри міжнародних відносин, суспільних комунікацій та ІТ-права, ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ І ЗВ'ЯЗКУ.

Проноза І.І. – кандидат політичних наук доцент, доцент кафедри політичних наук і права, ДЕРЖАВНОГО ЗАКЛАДУ Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

Каменчук Т.О. Методичні рекомендації щодо проведення самостійної роботи з курсу «Політичні системи європейських країн» [для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки Спеціальність: 052 «Політологія», денної та заочної форми навчання] Одеса : Університет Ушинського, 2024 29 с.

Методичні рекомендації щодо проведення самостійної роботи з курсу «Політичні системи європейських країн» містять загальні положення, методичні рекомендації до організації самостійної роботи, зміст практичних занять та завдання для самостійної роботи здобувачів, теми презентацій, рекомендовану літературу для обговорювання, закріплення й перевірки знань здобувачів, в обсязі повної структури курсу «Політичні системи європейських країн» відповідно до програми.

Зміст	
Загальні положення.....	4
Методичні рекомендації до організації самостійної роботи	6
Зміст практичних занять та завдання для самостійної роботи здобувачів	7
Теми презентацій	23
Рекомендована література	24

Загальні положення

Метою вивчення курсу є формування у здобувачів належного рівня знань у галузі права Європейського Союзу, достатнього для усвідомлення значення регіональної інтеграції держав Європи і здійснення професійної діяльності в установах, діяльність яких пов'язана з прогресивним розвитком українського законодавства у рамках *acquis communautaire* ЄС.

Очікувані програмні результати навчання:

ПРН 01 Застосовувати для розв'язування складних задач політології розуміння природи та значення політики як специфічного виду людської діяльності та особливої сфери пізнання, включаючи розвиток уявлень про політику та її сучасні інтерпретації, особливостей реалізації влади у різних політичних системах, їх соціально-економічного, історичного та соціокультурного контексту.

ПРН 02. Застосовувати спеціалізовані концептуальні знання з політології, що включають сучасні наукові здобутки у сфері професійної діяльності або галузі знань і є основою для оригінального мислення та проведення досліджень, критичне осмислення проблем у галузі та на межі галузей знань.

ПРН 04. Приймати ефективні рішення з питань політики, політичних наук і дотичних проблем, у тому числі у складних і непередбачуваних умовах; прогнозувати розвиток політичних процесів; визначати фактори, що впливають на них і на досягнення поставлених цілей; аналізувати і порівнювати альтернативи; оцінювати ризики та імовірні наслідки політичних рішень.

ПРН 06. Критично осмислювати принципи здійснення влади та публічної політики, політичних інститутів та процесів, світової політики та політики окремих країн та регіонів.

ПРН 11. Професійно виконувати у практичній діяльності функції фахівця-політолога відповідно до особливостей політичних відносин між акторами та інститутами в Європі (на міжнародному, національному, регіональному рівнях) та впливу інтеграційних процесів на владні відносини, урядування, політичні інститути з урахуванням політичної природи Європейського Союзу та його політик у різних сферах і місця України в них.

ПРН 12. Аналізувати актуальні проблеми та прогнозувати перспективні і ризиковані шляхи європейської та євроатлантичної інтеграції України.

Очікувані результати навчання дисципліни «Політичні системи європейських країн»: Здобувач

- и — передумови утворення та основні етапи становлення Європейського Союзу;
- щ — структуру, функції та повноваження органів влади Європейського Союзу;
- і — основні принципи та засади судової системи Європейського Союзу;
- о — створення та процес еволюції права Європейського Союзу, поняття та ознаки основних галузей права Європейського Союзу;
- с — особливості гарантій, забезпечення та захисту прав людини в правовій системі Європейського Союзу;
- в — правові засади спільної зовнішньої та безпекової політики;
- і — особливості інтеграції України до Європейського Союзу

Здобувач вищої освіти вміє:

- н — орієнтуватися в системі правових джерел, аналізувати особливості первинного, вторинного і прецедентного права ЄС;
- порівнювати норми права Європейського Союзу, інші джерела міжнародного права з українським законодавством;
- розкривати теоретичні положення євроінтеграційних процесів,

систематизувати та аналізувати їх;

— користуватися інформаційною базою даних законодавства ЄС.

Загальні компетентності (ЗК):

ЗК02. Здатність проводити дослідження на відповідному рівні.

ЗК04. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК09. Здатність діяти дотримуючись морально - етичних норм, цінувати та поважати різноманітність і мультикультурність, дотримуватись принципів толерантності та гендерного балансу в діяльності

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності(СК)

СК01. Усвідомлення природи та значення політики як специфічного виду людської діяльності та особливої сфери пізнання, включаючи розвиток уявлень про політику та її сучасні інтерпретації.

СК03. Критичне осмислення проблем та принципів функціонування та закономірностей розвитку влади та публічної політики, політичних інститутів та процесів, гендерної політики, світової політики та політики окремих країн та регіонів.

СК04. Здатність комплексно аналізувати владу та урядування, політичні системи, інститути та режими, політичні процеси та політичну поведінку у різних контекстах їх функціонування.

СК06. Здатність використовувати широкий спектр концептів і методів для інтерпретації та аналізу політики на місцевому, національному, європейському та глобальному рівні.

СК07. Спроможність ефективно виконувати політико-організаційні, експертно-аналітичні та консультативні функції на національному та міжнародному рівні.

СК11. Здатність комплексно аналізувати українсько -європейські владно-політичні відносини та розуміти особливості функціонування публічної політики, політичних інститутів та процесів в Україні та Європі.

Міждисциплінарні зв'язки: ОК 09 «Політика національної безпеки Європи та України », ОК 11 «Європейські студії: європейське суспільство, політики, євроінтеграція», ОК 13 «Проблеми ідентичності в умовах глобалізації»

Опановуючі зміст навчальної дисципліни здобувач повинен дотримуватися принципів академічної доброчесності

- сумлінно, вчасно і самостійно (крім випадків, які передбачають групову роботу) виконувати навчальні завдання, завдання проміжного та підсумкового контролю;
- бути присутнім на всіх навчальних заняттях, крім випадків, викликаних поважними причинами;
- ефективно використовувати час на навчальних заняттях для досягнення навчальних цілей, не марнуючи його на зайві речі;
- сумлінно виконувати завдання з самостійної роботи, користуватися інформацією з надійно перевірених джерел, опрацьовувати запропоновані та додаткові літературні джерела та Інтернет-ресурси.

Методичні рекомендації до організації самостійної роботи

Самостійна робота здобувачів є однією з головних форм освітнього процесу. Глибоке розуміння питань багато в чому залежить саме від самостійної роботи. Самостійна робота здобувачів спрямована на те, щоб здобувач був не лише пасивним споживачем знань, але й активним їх творцем, котрий вміє сформулювати проблему, аналізувати шляхи її розв'язання, що передбачає орієнтацію на активні методи оволодіння знаннями, розвиток творчих здібностей, розвиток вмінь творчого застосування вже набутих знань. Тож, **мета** організації самостійної роботи здобувачів полягає у інтенсифікації вивчення матеріалу, стимулюванні здобувачів до опрацювання додаткових матеріалів з різних джерел, розвитку пізнавальних здібностей, творчої активності.

Самостійна робота здобувачів передбачає:

1. Опрацювання лекційного матеріалу.
2. Самостійне опрацювання окремих питань, що не розглядалися у лекційному курсі.
3. Роботу з науковою літературою та першоджерелами, підручниками та періодичною літературою.
4. Виконання теоретичних та творчо-аналітичних завдань до кожної з тем навчальної дисципліни.
5. Позааудиторну роботу – участь в обговореннях важливих та актуальних питань на науково-практичних конференціях, науково-практичних семінарах, круглих столах.
6. Підготовка до модульного контролю та заліку;
7. Консультації викладачів

Консультативна допомога здобувачу надається у таких формах:

- особиста зустріч викладача і студента за графіком консультацій (Вівторок 14.40-16.00);
- листування за допомогою електронної пошти (tkamenchuk@ukr.net) (у форматі 24/7);
- відеозустріч, аудіоспілкування або чат консультації, за домовленістю з ініціативи здобувача (-ів) вищої освіти, індивідуальні - Viber(+38-067-978-44-49), групові – ZOOM, Teams 365 в робочі дні .

Кожен із зазначених видів потребує від здобувачів наполегливої самостійної праці. Насамперед, потрібно, щоб кожен здобувач у процесі навчання дотримувався гігієни розумової праці. Викладач дисципліни на початку вивчення дисципліни проводить настановне заняття, особливо зі здобувачами, які оформили індивідуальний графік навчання.

Здійснюється самостійна робота безпосередньо через зміст і методи всіх видів навчальних занять. Самостійна робота здобувачів є основним засобом оволодіння навчальним матеріалом у вільний від аудиторних навчальних занять час. Навчальний час, відведений для самостійної роботи здобувачів, регламентується робочим навчальним планом.

Завдання до самостійної роботи мають унеможливити механічне заучування здобувачами фактичного матеріалу або поверхове знайомство з явищами та процесами. Для отримання позитивної оцінки здобувач повинен не просто продемонструвати володіння певним обсягом знань, а й уміти розв'язувати певні елементи наукових проблем, аналізувати та систематизувати отримані дані, знаходити оригінальні рішення на підставі самостійно здобутої інформації, формулювати й відстоювати власну точку зору. Йдеться, передусім, про самостійне опрацювання навчальної, наукової та довідкової літератури. Рекомендованим елементом цієї роботи здобувачів є ведення записів (допускається й електронний варіант або презентація). Такий підхід сприяє кращому засвоєнню фактичного матеріалу, дає можливість зберегти його в зручному для використання вигляді. Рівень виконання здобувачем самостійної роботи враховується при виставленні підсумкової оцінки за змістовими модулями навчальної дисципліни.

Зміст практичних занять та завдання для самостійної роботи здобувачів

Тема 1. Європейський Союз: від Паризького договору 1951 року до Лісабонського договору 2007 року

Питання для самостійного вивчення

1. Риси ЄС як міждержавного інтеграційного об'єднання.
 2. Амстердамський договір 1997 року та Ніццький договір 2001 року.
- Рекомендована література [5, 6, 14]

При вивченні першого питання теми доцільно звернути увагу, що Європейський Союз є міждержавним інтеграційним об'єднанням наднаціонального характеру. Умови для реалізації концепцій мирної інтеграції європейських держав сформувалися лише після другої світової війни. Рішеннями конференцій держав-переможниць в Ялті (лютий 1945 року) і в Потсдамі (липень-серпень 1945 року) Європа остаточно була поділена на сфери радянського та західних впливів. Це спричинило наростання напруги та конфліктів, так звану холодну війну. Прагнучи відповісти на зростання загрози з боку Радянського Союзу, Прем'єр міністр Великої Британії В.Черчилль у промові, виголошеній в Цюріху 19 серпня 1946 року, закликав створити «Сполучені Штати Європи».

Щоб допомогти виснаженим тривалою війною європейським державам у відбудові економіки, Сполучені Штати Америки почали реалізувати відомий план Маршалла – програму допомоги Європі. Для цього було створено Організацію європейської економічної співпраці (ОЄЕС, квітень 1948 року). На жаль, держави Центральної та Східної Європи, які належали до радянської сфери впливів, були змушені відмовитися від американської допомоги. В січні 1949 року від тиском СРСР в Москві була створена Рада економічної взаємодопомоги (РЕВ), до складу якої, окрім Радянського Союзу, увійшли Болгарія, Чехословаччина, Польща, Румунія та Угорщина. З часом РЕВ перетворилася в інтеграційне угруповання з ширшим складом, і формально існувало до червня 1991 року.

Сполучені Штати Америки та західноєвропейські держави, бажаючи протистояти воєнній

загрозі зі Сходу, створили Організацію Північноатлантичного договору (НАТО, квітень 1949 рік). У відповідь держави соціалістичного табору в 1955 році підписали Варшавський договір. Ініціатива створення Європейської оборонної спільноти (жовтень 1950 рік) була відхилена французьким національними зборами (вересень 1954 р.). Щоб підтримати взаємну співпрацю в сфері здоров'я, культури та захисту природного середовища, зокрема захисту прав людини, на конгресі в Гаазі у травні 1948 р. європейські держави ухвалили рішення, а 1949 р. в Лондоні створили Раду Європи. Саме Рада Європи опрацювала та запропонувала в 1950 р. в Римі до ратифікації державами – членами Європейську конвенцію з прав людини – один з найважливіших своїх документів.

В атмосфері співпраці новостворених організацій зродилася ідея поєднання економічної співпраці. Особливо активно цю ідею пропагували французькі державні діячі – Міністр закордонних справ Робер Шуман та вчений-економіст Жан Моне. З ініціативи Моне було оголошено так звану декларацію Шумана (травень 1950 року), що стала актом франко-німецького примирення і водночас створила основу для появи в 1951 році ще однієї наднаціональної організації – Європейського об'єднання вугілля і сталі (ЄОВС). Жан Моне став першим головою Високої Влади. ЄОВС. Французькі дипломати знайшли в тогочасному канцлері Федеративної Республіки Німеччини Конрадові Аденауері та серед державних діячів Бельгії, Нідерландів, Люксембургу та Італії одностайних — партнерів для започаткувати та розвитку співпраці з економічної інтеграції європейських держав. У 1957 році були створені Європейське економічне співтовариство (ЄЕС) та Європейське співтовариство з атомної енергії (Євроатом).

Західноєвропейські держави, які не увійшли до ЄЕС, в січні 1960 року в Стокгольмі підписали договір про Європейську асоціацію вільної торгівлі (ЄАВТ). З часом більшість членів ЄАВТ приєдналася до ЄЕС.

Слід зацентувати увагу і з'ясувати європейські цінності: свободи; демократії; поваги прав людини; верховенства закону.

У другому питанні визначити основні положення Амстердамського договору та Ніщського договорів. Чинності перший з них набув 1 травня 1999 року (повна назва: Амстердамський договір про зміну Договору про Європейський Союз, договорів, що засновували Європейські Співтовариства, і низки пов'язаних з ними актів). У договорі увагу зацентровано на зміцненні політичного союзу, внесено зміни до положень, які стосуються передусім основних прав спільноти, інституцій, процедури ухвалення рішень, спільної закордонної політики та політики безпеки, а також сфери юстиції та внутрішніх справ, договір доповнено розділом про політику зайнятості. Усі зміни, впроваджені Амстердамським договором, були зумовлені бажанням наблизити Союз до його громадян. З метою забезпечення свободи переміщення осіб у межах ЄС передбачено утворити територію свободи, безпеки та справедливості. З набуттям договором чинності питання візової політики, політики біженців та імміграційної політики, а також судової співпраці в цивільних справах були перенесені на рівень Співтовариств. До договору долучено правовий доробок *Шенгенської угоди* з 1985 року, однак окремі повноваження в цій сфері зберегли за собою Данія, Велика Британія та Ірландія. Амстердамський договір розширив компетенції Співтовариства в сфері захисту середовища, громадського здоров'я та прав споживачів. У межах інституційних змін розширено повноваження голови Європейської Комісії та підвищено роль Парламенту в процедурі ухвалення спільних рішень. Одним з важливих питань було також застосування в процесі європейської інтеграції принципу еластичності (ближчої співпраці), згідно з яким у межах чинної інституційної системи ті держави-члени, які виявлять на це волю, можуть інтегруватися глибше за інших.

Продовженням започаткованої Амстердамським договором інституційної реформи стало

підписання 26 лютого 2001 року Ніццького договору (набув чинності 1 лютого 2003 року, повна назва: Ніццький договір про зміну Договору про Європейський Союз, договорів, що засновували Європейські Співтовариства, і низки пов'язаних з ними актів). Договір впровадив зміни, покликані приготувати інституційну систему та систему ухвалення рішень ЄС до функціонування в складі двадцяти семи держав — членів. Найважливіші зміни до Договору про Європейський Союз стосувалися процедури призупинення певних прав, що впливали для держави – члена із застосування договору, якщо ця держава серйозно та постійно порушує основні принципи ЄС; призначення спільного представника в межах спільної закордонної політики та політики безпеки; принципів тіснішої співпраці в другій та третій

підвалинах ЄС; боротьби із кримінальною злочинністю. Зміни, впроваджені Ніццьким договором у текст Договору про заснування Європейського Співтовариства, стосувалися розширення сфери ухвалення рішень кваліфікованою більшістю голосів і принципів функціонування окремих органів та інституцій після розширення ЄС.

Тема 2. Характеристика правового статусу та діяльності інститутів, органів і установ ЄС

Питання для самостійного вивчення

1. Установи Європейського Союзу як юридично автономні відомства
 2. Характерні ознаки інституцій
- Рекомендована література [2, 3, 7, 11, 18].

Більшість інституцій Європейського союзу розташовані у м. Брюсель. Європейський Парламент є зборами депутатів, що представляють усіх громадян Європейського Союзу. Функціями Європейського Парламенту є: законодавча влада; бюджетні повноваження; повноваження контролю над органами Європейського Союзу, особливо над Європейською Комісією. Європейська рада Європейська Рада складається з глав держав і урядів країн-членів ЄС та їх заступників – Міністрів закордонних справ. Членом Європейської Ради є також Президент Європейської Комісії. Європейська Рада завжди була вищою політичною інстанцією Європейського Союзу, а після ратифікації Лісабонського договору набула офіційного статусу його інституту. Роль Європейської Ради полягає в стимулюванні розвитку ЄС і визначенні стратегічних напрямків його політики. Поряд з Радою ЄС, Європейська Рада наділена політичною функцією, що полягає в зміні основних договорів європейської інтеграції. Вироблені і прийняті нею рішення не тільки мають характер політичної директиви, а й знаходять юридично обов'язкову силу. Європейська Рада скликається щонайменше, два рази на рік. Рішення приймаються шляхом консенсусу за результатами переговорів, які держави-члени починають ще до офіційного відкриття саміту. Рада Європейського Союзу являє собою орган, в якому представлені уряди держав-учасниць ЄС, по одному міністру з кожного. Рада має штаб-квартиру в Брюсселі, однак може засідати і в Люксембурзі. Скликається головою, який визначає порядок засідань. Рада засідає в 9 різних складах і збирає міністрів, що відповідають за відповідні сфери. Європейська комісія – це орган, який є виконавчою владою в Європейському союзі й формується кожні п'ять років і складається з 28 членів, що представляють кожну державу Євросоюзу, при цьому кожен член Єврокомісії несе відповідальність за доручену йому сферу управління і при виконанні своєї функції діє не в інтересах своєї держави-члена, а в інтересах ЄС. Європейська комісія наділена значними правами у вирішенні питань зовнішньої та внутрішньої політики Європейського союзу. Європейський суд є судом вищої інквізиції. Регулює розбіжності між державами-членами і ЄС: між інститутами ЄС, між ЄС і фізичними та юридичними особами. Штаб-квартира знаходиться в Люксембурзі. Європейський центральний банк був заснований у 1998р. відповідно до Маастрихтського договору. Основною функцією ЄЦБ є управління

єдиною європейською валютою, яка знаходиться в готівковому обігу ЄС. ЄЦБ відповідальний також за визначення економічної та монетарної політики ЄС. Для виконання цієї функції Європейський центральний банк разом з національними центральними банками складають Європейську систему центральних банків (ЄСЦБ), яка охоплює всі держави-члени, валютою яких є євро, і які становлять Євросистему. Європейський суд аудиторів Суд аудиторів існує з 1977 року. Цей орган здійснює бухгалтерський аудит усієї Спільноти, контролює доходи, витрати і раціональність використання коштів кожною інституцією. Він готує річний звіт, який публікується в «Офіційному журналі Європейського Союзу», а також спеціальні рапорти і звіти.

Слід з'ясувати основні ознаки інституцій: їхня назва чітко передбачена в установчих договорах, кожному інституту притаманна власна легітимність; наявність в інститутів Євросоюзу певної функціональної та процедурної автономії.

Інституційний механізм – вся сукупність інститутів, органів та установ, які разом забезпечують реалізацію завдань ЄС і сприяють досягненню поставлених ним цілей.

Принципи діяльності інституцій: суміщення функцій, полі центричність, розподілена лояльність, розподіл влад.

Тема 3. Поняття права Європейського Союзу

Питання для самостійного вивчення

1. Предмет і зміст права Європейського Союзу
 2. Суб'єкти права Європейського Союзу
- Рекомендована література [12, 16, 17, 18].

У першу питанні слід звернути увагу на те, що за своєю структурою право Євросоюзу поділяється на первинне та вторинне. До первинного права ЄС належать норми міжнародних договорів, які становлять правову основу функціонування всіх складових елементів, що формують Євросоюз. Первинн право ЄС створює правові засади для ухвалення законодавчих та інших правових актів Євросоюзу. До вторинного права ЄС відносять норми, які закріплені в актах органів Євросоюзу, а також у міжнародних угодах, що уклали між собою європейські співтовариства та інші суб'єкти міжнародного права. До найважливіших рис права ЄС належать культуралізм, плюралізм, раціоналізм, динамізм, інтегралізм, професіоналізм, інструменталізм, легалізм, європеїзм.

Право ЄС також є поєднанням рис національних правових систем держав-учасниць з рисами міжнародного права. Право ЄС поєднує культуру континентального права та загального права. Домінують риси права континентального, водночас наявність рис загального права виявляється в рецепції англійських засад проведення судового процесу, заслуховування іншої сторони, сприйняття способу ведення судового діалогу і надання переваги позасудовим способам розв'язання спорів.

Право ЄС утворює організовану і структуровану систему правових норм, з її джерелами, власними інституціями, процедурами творення, інтерпретації і застосування, створюючи свого роду конгломерат норм держав-учасниць і міжнародних норм, та є «особливим правопорядком».

Система права Європейського Союзу – це новий правовий порядок, утворений засновницькими договорами, характеризується своєю автономністю та внутрішнім узгодженням власної системи правових джерел, а також специфічною природою взаємовідносин, що існують між правовими нормами Європейського Союзу та національними

правовими системами держав-учасниць.

У другому питанні слід з'ясувати, хто може виступати в якості суб'єктів права Європейського Союзу. Принцип прямої дії права Європейського Союзу став передумовою для введення в 1992 році громадянства ЄС.

В якості основних суб'єктів права Європейського Союзу виступають: громадяни Європейського Союзу, в якості яких автоматично визнаються

громадяни всіх його держав-членів;

юридичні особи, які мають офіційне місцезнаходження на території Європейського Союзу, в тому числі «європейські» юридичні особи (організації, які засновуються відповідно до законодавства Європейського Союзу);

держави-учасниці Європейського Союзу і їх компетентні органи (уряди, парламенти, національні суди, прокуратура і т.д.);

Європейський Союз в цілому і його структурні підрозділи.

В якості суб'єктів права Європейського Союзу також можуть виступати і треті держави (держави, які не входять до складу Європейського Союзу), іноземні громадяни, апатриди і іноземні юридичні особи, які проживають, знаходяться або здійснюють свою діяльність в межах Європейського Союзу.

Дотримання норм права Європейського Союзу обов'язково для всіх, хто знаходиться на його території (тобто на території будь-якої з держав- учасниць). В окремих випадках подібний обов'язок розповсюджується і на іноземців, які знаходяться за межами Європейського Союзу (наприклад, дотримання умов, які необхідні для отримання шенгенської візи).

Тема 4. Методи права Європейського Союзу

Питання для самостійного вивчення

1. Загальна характеристика методів права Європейського Союзу
 2. Джерела права Євросоюзу
- Рекомендована література [6,8, 17, 18, 19].

Щодо розкриття першого питання, слід підкреслити, що у праві Європейського Союзу використовуються ті ж методи регулювання суспільних відносин, які характерні для сучасних держав: метод уповноваження; позитивного зобов'язання; заборони; імперативний; диспозитивний; колізійний метод.

Серед специфічних методів впливу: уніфікації; гармонізації.

Метод уніфікації передбачає встановлення Євросоюзом єдиних правил поведінки, які безпосередньо регулюють суспільні відносини на всій його території. Інструментом уніфікації служать регламенти – нормативні правові акти, схожі за своїми ознаками з федеральними законами. Метод гармонізації означає видання Євросоюзом основ законодавства, у відповідність з якими держави-учасниці приводять свої внутрішні закони і підзаконні акти. Інструментом гармонізації служить директива. Регламенти набувають чинності на 20-й день після їх публікації в Офіційному журналі Європейського Союзу (якщо інше не передбачене самим регламентом).

Директиви і рамкові рішення передбачають так званий термін трансформації – період часу, який дається державам-учасницям на те, щоб привести своє законодавство у відповідність з вказаними актами (в середньому півтори роки).

Рекомендації та висновки слугують для інституцій Євросоюзу засобами висловлення своїх позицій з певних питань та спонукання до дій, але для адресата вони не є зобов'язальними. Рекомендації найчастіше видає Комісія, інколи – Рада. Висновки найчастіше застосовуються в процедурах ухвалення рішень, в межах яких право або обов'язок їх представлення мають Соціально- економічний комітет і Комітет регіонів.

Друге питання вимагає з'ясування основних джерел права Євросоюзу. Це: 1. Договір про Євросоюз (змінений і доповнений Маастрихтський договір про Європейський Союз 1992 р.); Договір про функціонування Євросоюзу (змінений і доповнений Римський договір про заснування Європейського економічного співтовариства 1957 р.); Хартія Європейського Союзу про основні права 2000 р.

2. Міжнародні угоди, укладені в ході імплементації положень установчих документів.
3. Цінності.
4. Міжнародні звичаї, що склалися в процесі діяльності Євросоюзу.
5. Міжнародні угоди, укладені компетентними структурами ЄС з іншими суб'єктами міжнародного права.

6. Акти інститутів Євросоюзу зобов'язального характеру у формі регламентів, директив, рішень, конвенцій, актів представників держав-членів, що засідають у Раді Євросоюзу.

7. Принципи права;

8. Рішення органів співробітництва зобов'язального характеру, створених на основі міжнародних угод Співтовариства.

Допоміжними джерелами права Євросоюзу є:

1. Акти інститутів Євросоюзу рекомендаційного характеру у формі висновків, рекомендацій, кваліфікованих думок, декларацій тощо;

2. Рекомендаційні акти органів співробітництва, створених у рамках міжнародних договорів між ЄС і третіми країнами;

3. Рішення Суду ЄС;

4. Доктрина.

Більшість основних джерел права Євросоюзу є писаними. Це стосується установчих договорів, міжнародних угод між державами-членами, укладених з метою імплементації установчих договорів, міжнародних угод ЄС з третіми країнами і міжнародними організаціями, актів Інститутів Євросоюзу зобов'язального характеру у формі регламентів, директив, рішень, конвенцій, актів представників держав-членів, що засідають у Раді Євросоюзу, рішень органів співробітництва зобов'язального характеру, створених на основі міжнародних угод ЄС.

До неписаних основних джерел права Євросоюзу належать звичаї та принципи права.

Серед джерел права ЄС установчий характер мають Лісабонський договір про Євросоюз і Договір про функціонування Євросоюзу. Обидва установчі договори змінюють і доповнюють Маастрихтський договір про Євросоюз 1992 р. і Римський договір про заснування Європейського економічного співтовариства 1957 р. Лісабонські договори становлять основу для діяльності ЄС (ст. 1 Договору про Євросоюз).

Хартія Євросоюзу про основні права у редакції 2007 р. теж є одним з основоположних документів ЄС і має таку саму юридичну силу, як і Лісабонські договори.

Римський договір про заснування Євроатому був виключений з установчих договорів про ЄС. Міжнародні угоди, що склалися в ході імплементації установчих договорів, включають угоди між державами-членами та міжінституційні угоди, передбачені ст. 295 Договору про функціонування ЄС (ДФЄС).

Цінності Союзу містять моральні засади сучасного етапу розвитку суспільства держав-членів, на яких базується ЄС. Це, зокрема, повага до людської особистості, свобода, демократія, рівність, правова держава, дотримання прав людини, дотримання прав осіб, які належать до меншин, плюралізм, недискримінація, терпимість, справедливість, солідарність, рівність чоловіків та жінок (ст. 2 ДЄС).

Недотримання цінностей Євросоюзу державою-членом може мати наслідком застосування до неї санкцій (ст. 7 ДЄС). Держави, що бажають вступити до ЄС, мають поважати цінності ЄС і взяти на себе зобов'язання запроваджувати їх у життя (ст. 49 ДЄС).

Міжнародні звичаї, що виникли у процесі діяльності Євросоюзу, застосовуються для заповнення прогалин у праві ЄС і для його подальшого розвитку. Однак роль звичаїв у правовому регулюванні процесів європейської інтеграції є дуже обмеженою. За час існування європейських співтовариств і ЄС склалася невелика кількість звичаїв, які переважно регулюють відносини між інститутами інтеграційних об'єднань.

Міжнародні угоди ЄС з іншими суб'єктами міжнародного права є самостійним джерелом права ЄС і формують основу зовнішніх зносин Євросоюзу.

Акти інститутів Євросоюзу поділяються на ухвалені відповідно до законодавчої і не законодавчої процедур, а також інші обов'язкові постанови інститутів ЄС.

Тема 5. Принципи права Європейського Союзу

Питання для самостійного вивчення

1. Загальні та функціональні принципи ЄС
2. Спеціальні принципи ЄС Рекомендована література [10, 11, 13, 14].

Принципи права ЄС – це основні засади цієї правової системи, які визначають зміст правотворчої, правозастосовної і правоохоронної діяльності Союзу в цілому і його держав-членів

Принципи права ЄС розділяються на функціональні і загальні.

До функціональних принципів відносяться принцип верховенства права ЄС і принцип прямої дії права ЄС.

Принцип верховенства права ЄС означає пріоритет норм права ЄС над нормами національного законодавства держав-членів, норми національного права держав-членів не повинні суперечити нормам права ЄС.

Принцип прямої дії права ЄС означає безпосереднє застосування права ЄС на території держав-членів, дія норм права ЄС без якої-небудь трансформації в правопорядок держави-члена. Дані принципи були вироблені практикою Суду шляхом тлумачення установчих документів організації.

До загальних принципів права ЄС належать принцип охорони прав і свобод особистості, принцип правової визначеності, принцип пропорційності, принцип недискримінації, принцип субсидіарності, а також низка процесуальних принципів.

- принцип субсидіарності – Союз зобов'язаний діяти в межах своїх повноважень для досягнення цілей ЄС, а в сферах де він не наділений компетенцією мають діяти національні органи.

- принцип пропорційності – засоби, які використовуються органами ЄС не мають виходити за рамки дій, які необхідні для реалізації цілей договору.

Принципи міжнародного права:

- принцип невикористання сили
- принцип виконання міжнародних зобов'язань
- принцип мирного вирішення спорів

Спеціальні принципи об'єднують два типи принципів: галузеві (принцип однакової оплати чоловіків і жінок за однакову працю – у трудовому праві) і функціональні (принцип прямої дії та верховенства права ЄС).

Принципи права виражають сутність, зміст права, тому мають значення керівних положень під час здійснення державою правотворчої, правозастосовної діяльності.

Норми права формуються на основі принципів права, тому останні є «фундаментальними конструкціями» всієї системи права, всього масиву норм права.

Принципи не можуть мати пріоритет перед чітко сформованою нормою установчого договору.

Тема 6. Європейське право в галузі захисту прав людини. Компетенція Європейського Союзу та держав-членів ЄС

Питання для самостійного вивчення

1. Хартія Європейського Союзу про основні права
2. Розподіл компетенції між Європейським Союзом і державами-членами Рекомендована література [13, 17, 18, 19].

Хартія проголошена на засіданні Європейської Ради в Німці 7 грудня 2000 р.

Преамбула і Хартія в цілому розглядають правовий статус людини і громадянина ЄС в єдності та рівності прав та свобод, які входять до нього, в чому одночасно проявляється також принцип єдності та недискримінації прав та свобод в його «європейському варіанті». У Хартії основою класифікації обрані не вид або сфера застосування права, а цінності, на яких вони базуються та які вони захищають, - людська гідність, свобода, рівність, солідарність. У цьому проявляється принцип неподільності основних прав та свобод, який відображений в Преамбулі документа.

Хартія основних прав ЄС містить преамбулу, в якій не наведено юридичних норм та 54 статті, згруповані у сім розділів. Преамбула начебто випереджає логіку закріплення в тексті Хартії прав та свобод людини навколо семи основоположних принципів-цінностей, що є єдиним комплексом та являють собою правовий статус особистості. Це, зокрема, такі принципи: поваги гідності, забезпечення прав та свобод людини і громадянина, рівності, солідарності, демократії та принцип правової держави. Особливо підкреслюється, що ці принципи засновані на духовній, моральній та історичній спадщині народів Європи (п. 2).

Розділи Хартії.

Розділ I «Гідність» закріплює права та гарантії, які забезпечують гідне існування людської особистості в суспільстві: право на життя, заборона тортур, рабства тощо.

У розділі II «Свободи» зосереджено увагу на фундаментальних громадянських та політичних свободах, закріплених в Європейській конвенції з прав людини: право на свободу та особисту недоторканність, на повагу приватного та сімейного життя, на захист інформації особистого характеру, на укладення шлюбу та створення сім'ї, свободу думки, совісті та віросповідання, свободу мистецтва та науки тощо. Крім того, тут закріплюються певні соціальні права, такі як право на освіту, свободу професійної та підприємницької діяльності, а також право на труд, право власності, право на притулок.

Розділ III «Рівність» містить норми, спрямовані на забезпечення третьої цінності, зазначеної в преамбулі. Ця цінність ЄС виражена через такі права та принципи, як рівність перед законом, недискримінація, культурне, релігійне та лінгвістичне різноманіття, рівність жінок та чоловіків, права дітей та людей похилого віку, а також осіб із фізичними вадами. Метою Хартії, таким чином, є досягнення не тільки формально-юридичного рівноправ'я, а й, в разі можливості, фактичної рівності всіх членів суспільства.

Розділ IV «Солідарність» містить певні трудові права та відображає деякі положення Європейської соціальної хартії, яка вже стала частиною права ЄС: право працівників підприємства на інформацію та консультації, право на колективні переговори та колективні дії, у тому числі право на страйк, права на безкоштовну допомогу у працевлаштуванні тощо. Тут закріплюються права на соціальне забезпечення, охорону здоров'я та інші соціальні права і гарантії. Крім того, передбачається заборона дитячої праці, право на справедливі та рівні умови праці. Іноді цей розділ Хартії зазнає критики через слабе формулювання багатьох прав, про які йдеться в ньому (зокрема, захист прав споживачів та охорона навколишнього середовища, які взагалі сформульовані ані як право, ані як свобода).

Розділ V «Права громадян» включає права, користування якими, як правило, пов'язане із наявністю в особи громадянства ЄС. Тут передбачені права, закріплені в статтях 20-24 ДФЄС. Також до цього Розділу були включені деякі права, про які йдеться в інших положеннях Договору про ЄС, зокрема, право на доступ до документів (ст. 15 ДФЄС). Крім того, передбачається право подання скарги на порушення прав людини до Омбудсмена ЄС, а також подання петиції до Європарламенту. Також каталог прав Розділу V був розширений за рахунок включення до нього положень про можливість визнання свободи пересування та проживання в ЄС за громадянами третіх країн, які законно проживають на території однієї з

держав-членів (параграф 2 ст. 45), та «права на належне управління» (ст. 41).

Останнє право являє собою комплекс повноважень та гарантій, що надаються громадянам Союзу та іншим фізичним та юридичним особам у їх відносинах з інститутами, органами та установами ЄС: право на

неупереджений, справедливий розгляд своєї справи в розумний строк, право бути заслуханим, обов'язок адміністрації вмотивувати свої рішення, право на відшкодування збитків тощо.

Розділ VI «Правосуддя» закріплює не стільки права, скільки гарантії прав особистості, переважно в рамках кримінального процесу: ефективний судовий захист порушених прав, презумпція невинуватості, неприпустимість зворотної сили закону, який передбачає або посилює відповідальність, покарання, співмірне тяжкості злочину, тощо.

Розділ VII «Загальні положення, що регулюють тлумачення та застосування Хартії» (статті 50-54), є заключним. Його призначення: визначити умови та порядок застосування Хартії органами ЄС та державами-членами, а також урегулювати непросте питання про співвідношення її норм з нормами інших джерел основних прав, прийнятих на універсальному, європейському та внутрішньодержавному рівнях.

Стаття 53 Хартії гарантує непорушність інших джерел основних прав та свобод людини і громадянина. Тут ідеться про міжнародно-правові акти універсального та регіонального характеру (міжнародні пакти ООН 1966 р. про громадянські та політичні права, про економічні, соціальні та культурні, Європейська конвенція прав людини, Європейська соціальна хартія та інші правозахисні конвенції Ради Європи тощо), про національне конституційне право (основні права, інкорпоровані до конституцій держав-членів, включаючи конституції суб'єктів федерації, наприклад, у ФРН), і, врешті, про інші джерела самого права ЄС, що містять основні права людини і громадянина.

У розділі VII Хартії основних прав закріплені інші «загальні положення». Вони встановлюють, що Хартія не має за мету розширювати компетенцію або сферу застосування права ЄС за рамки, визначені його установчими документами (п. 2 ст. 51); передбачаються підстави та межі дозволеного обмеження прав та свобод, закріплених у Хартії (п. 1 ст. 52); забороняється зловживати правами (ст. 54); вимагається враховувати законодавство та правозастосовну практику держав-членів у тих випадках, коли Хартія прямо відсилає до відповідного законодавства та/або практики, - наприклад, під час реалізації права вступати в шлюб та створювати сім'ю, права на альтернативну службу, багатьох соціальних прав (п. 6, ст. 52).

Хоча Хартія не є юридично обов'язковим документом, однак на законодавчому рівні Співтовариство визнало її важливість шляхом відзначення у другому пункті преамбули Директиви, що Директива дотримується принципів, визнаних не тільки в ст. 8 Європейської конвенції з прав людини, а й у Хартії. Більше

того, головною метою Хартії, як це випливає з преамбули, є підтвердження «прав, як вони впливають, зокрема, з конституційних традицій та міжнародних зобов'язань, спільних для держав-членів, Договору про Європейський Союз, Договору про заснування Європейського Співтовариства, Європейської конвенції про захист прав людини та основних свобод, Соціальних хартій, прийнятих Співтовариством та Радою Європи, а також практики Суду та Європейського Суду з прав людини».

Нова редакція Хартії основних прав Євросоюзу була затверджена 12 грудня 2007 р. трьома політичними інститутами Європарламентом, Радою та Комісією.

У другому питанні слід розкрити, що належить до спільних компетенцій Союзу. Основними сферами, що належать до спільної компетенції Союзу, є: внутрішній ринок; соціальна політика, економічне, соціальне та територіальне співробітництво; сільське господарство та рибальство, за винятком виключної компетенції у збереженні скарбів моря; навколишнє

середовище; захист споживачів; транспорт; енергетика; спільні заходи безпеки у сфері охорони здоров'я. У певних сферах Союз здійснює підтримувальні, координаційні та доповнюючі заходи, не змінюючи при цьому повноваження держав-членів. Це означає, що Союз і держави-члени здійснюють свої повноваження паралельно. До таких повноважень належать питання захисту і зміцнення здоров'я людини, промисловість, культура, туризм, загальна та професійна освіта, молодь і спорт, захист від катастроф, адміністративне співробітництво. Повноваження, які не надані Союзу Договором, залишаються за державами-членами. Союз поважає головні функції держави, включаючи гарантування територіальної цілісності держави, підтримання правопорядку та забезпечення національної безпеки. Запроваджений в ЄС поділ компетенції свідчить про неспроможність національних урядів на сучасному етапі державно-правового розвитку самостійно ефективно забезпечувати інтереси суспільства, внаслідок чого вони змушені передавати право здійснення низки суверенних прав ЄС, що фактично означає обмеження позитивного державного суверенітету. В рамках Євросоюзу відмова від здійснення певної частини суверенних прав має добровільний характер. Прийнято вважати, що через таке добровільне самообмеження і колективну реалізацію на рівні Союзу делегованих йому суверенних прав відкриваються принципово нові можливості для більш ефективного функціонування держав-членів ЄС. Саме тому правомірно зробити висновок про те, що внаслідок входження до складу ЄС суверенітет держав-членів не принижується, а навпаки, держави внаслідок його колективного здійснення отримують право і реальну можливість суттєво розшири сферу своєї діяльності за межами територіального верховенства

Тема 7. Правовий режим внутрішнього ринку Європейського Союзу

Питання для самостійного вивчення

1. Вільний рух послуг
2. Вільний рух капіталів Рекомендована література [2, 4, 5, 6, 19].

Вільний рух послуг визначено ст.49 Договору: «В рамках положень ... заборонено обмежувати свободу надавати послуги в межах Союзу громадянам держав-членів, які здійснюють підприємницьку діяльність на території держави-члена, з інших підстав ніж для громадян країни, в якій реалізується призначена послуга».

Виконання послуг є обмеженим у часі і повинно в який-небудь спосіб перетинати один з внутрішніх кордонів Співтовариства. Наприклад, особа діє на підставі законодавства про вільний рух послуг, коли вона надає послуги на території однієї держави, а постійно проживає на території іншої держави-члена. Надання послуг постійного характеру у якій-небудь з держав-членів (наприклад, професія лікаря чи юриста) пов'язане із здійснюванням економічної діяльності і регулюється законодавством про свободу підприємництва. Наприклад, якщо німецький перукар відкриває перукарню у Парижі, він діє на підставі законодавства про свободу підприємництва, проте, якщо він має перукарню у Берліні, а у Парижі виконує одноразову послугу (наприклад, стрижку), він діє на підставі законодавства про вільний рух послуг.

Слід звернути увагу, що свобода руху послуг включає три випадки:

- виконавець послуг вирушає на певний час до країни клієнта, щоб виконати послугу іншій державі-члені ЄС (наприклад, послуги юристів, лікарів, перукарів);
- клієнт вирушає до країни виконавця послуг і там користується його послугами (наприклад, туриста);

– виконавець і клієнт залишаються у своїх країнах, і лише послуга перетинає кордон (наприклад, телевізійна програма).

Лібералізація ринку послуг у Співтоваристві відбувалася повільно. У її початкових фазах були спроби гармонізувати існуюче в державах-членах законодавство про надання послуг. Проте, така гармонізація виявилася надзвичайно важкою та могла б тривати дуже довго. Тому було вирішено запровадити принцип взаємного визнання національних стандартів і правил, а гармонізацією на рівні права Співтовариства були охоплені лише основні норми.

Свобода надання фінансових послуг означає:

- право банків, страхових та інших фінансових інституцій вільно надавати свої послуги в інших державах-членах безпосередньо зі свого головного офісу або через філії;
- право громадян держав-членів на здійснення банківських, страхових та інших операцій на території цілого Співтовариства;
- гармонізацію умов функціонування ринку цінних паперів на території Співтовариства.

У другому питанні підкреслимо, що відмінністю свободи руху капіталу від решти свобод (пересування (руху) осіб, товарів і послуг) є те, що ст. 63 Договору про діяльність ЄС застосовується незалежно від членства держави в Європейському Союзі. Тим самим щодо руху капіталу і платежів у ЄС як загальне правило встановлено режим найбільшого сприяння, який передбачає, що фінансові потоки з усіх країн регулюються на рівних умовах. Головною причиною для запровадження цієї ліберальної норми стала необхідність відкриття ринків фінансових послуг (банківського, страхового секторів), а також спрощення процедури іноземного інвестування.

Свобода руху капіталу є однією з чотирьох основних свобод Внутрішнього ринку ЄС, яка органічно доповнює положення про свободу руху товарів, пересування осіб і послуг, спрямованих на створення Внутрішнього ринку держав-членів ЄС. Рух капіталу у ЄС регулюється перш за все розділом четвертим «Капітали та платежі» Договору про діяльність ЄС (ст.ст. 63-66). Вторинне законодавство ЄС, що регулює питання руху капіталу, включає Директиву Ради ЄС 88/361 від 24 червня 1988 р. «Про імплементацію статті 67 Договору про Співтовариство»¹ (далі — Директива про рух капіталу 1988 р.), а також документи, що передбачають певні винятки із застосування принципу вільного руху капіталу, такі як Резолюція Ради ЄС від 10 лютого 1975 р. «Про заходи, які повинні вживатися Співтовариством з метою боротьби з міжнародним ухиленням від оподаткування», Регламент Європейського Парламенту та Ради ЄС від 26 жовтня 2005 р. «Про контроль готівкових коштів, що ввозяться або вивозяться зі Співтовариства», Директива Європейського Парламенту та Ради ЄС 2005/60 від 29 жовтня 2005 р. «Про запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання грошей та фінансування тероризму».

Тема 8 Правове регулювання взаємовідносин Україна – Європейський Союз

Питання для самостійного вивчення

1. Правові засади відносин України з ЄС
 2. Регіональне співробітництво України та ЄС
- Рекомендована література [17, 18, 19].

Відносини між Україною та Європейським Союзом були започатковані в грудні 1991 року, коли Міністр закордонних справ Нідерландів, як головуєчої в ЄС, у своєму листі від імені Євросоюзу офіційно визнав незалежність України.

Правовою основою відносин між Україною та ЄС є Угода про партнерство та співробітництво (УПС) від 16 червня 1994 р. (набула чинності 1 березня 1998 р.), яка започаткувала співробітництво з широкого кола політичних,

торговельно-економічних та гуманітарних питань.

У рамках УПС визначено 7 пріоритетів співпраці між Україною та ЄС: енергетика, торгівля та інвестиції, юстиція та внутрішні справи, наближення законодавства України до законодавства Євросоюзу, охорона навколишнього середовища, транспортна сфера, транскордонне співробітництво, співпраця у сфері науки, технологій та космосу.

5 березня 2007 року Україна та ЄС розпочали переговорний процес щодо укладення нового рамкового договору між Україною та ЄС, який тимчасово носить робочу назву «нова посилена угода». На період до укладення нової посиленої угоди чинність УПС щороку автоматично продовжується завзаємною згодою сторін.

Значний позитивний політичний вплив на розвиток відносин між Україною та ЄС мало розширення ЄС у 2004 році.

11 березня 2008 р. за результатами спільної оцінки Плану дій було затверджено 23 додаткових пріоритети співробітництва та домовлено про підготовку нового практичного інструмента на заміну Плану дій Україна - ЄС. На виконання цих домовленостей сторонами підготовлено та схвалено на засіданні Ради з питань співробітництва Україна – ЄС 16 червня 2009 р.

«Порядок денний асоціації Україна – ЄС».

Порядок денний асоціації розроблений з метою забезпечення підготовки до реалізації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС ще до завершення переговорів, підписання та набрання нею чинності. 27 жовтня 2009 р. у Люксембурзі Рада міністрів ЄС із загальних питань та зовнішніх відносин схвалила Порядок денний асоціації. Документ набув чинності 23 листопада 2009 р.

Водночас, для України питання визнання перспективи членства в ЄС має не лише важливий політичний вимір, але й має значення для низки важливих економічних, правових та інших аспектів, які безпосередньо впливають на природу та характер двосторонніх стосунків, на вирішення низки практичних питань (перспектива запровадження безвізового режиму, надання передвступної допомоги, процедури скринінгу законодавства, асиметричного відкриття ринків, доступу до внутрішніх процедур обговорення рішень тощо). Тому дане питання залишається важливим для України у діалозі з ЄС, а його підтримка на порядку денному відносин змушує ЄС шукати додаткові засоби для забезпечення конструктивності та адекватності своєї позиції.

21 лютого 2005 року, під час засідання Ради з питань співробітництва, Україна та ЄС підписали трирічний План дій – двосторонній політичний документ, який містить заходи по розширенню політичної співпраці та поглибленню економічної інтеграції України до ЄС.

План дій покликаний вивести на якісно вищий рівень відносини України та ЄС порівняно з існуючими рамками УПС. Згідно з цим документом, Україна бере на себе значні політичні зобов'язання щодо проведення внутрішніх демократичних перетворень, економічних реформ та адаптації національного законодавства до норм та стандартів ЄС в низці секторів економіки. У відносинах між Україною та Європейським Союзом діють такі угоди:

Угода між Європейськими Співтовариствами та Україною про торгівлю текстильними виробами (підписана 5.05.93)

Угода між Урядом України і Комісією Європейських Співтовариств про заснування Представництва Комісії Європейських Співтовариств в Україні та про його привілеї та імунітети (підписана 17.09.93)

Угода між Урядом України і Комісією Європейських Співтовариств про створення Контактної групи по вугіллю та сталі (підписана 08.06.94)

Угода про партнерство та співробітництво між Україною та Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами (підписана 14.06.94)

Угода між Європейською Спільнотою та Урядом України про торгівлю деякими

сталеливарними виробами (підписана 18.06.07)

Угода про співробітництво між Кабінетом Міністрів України та Європейським Співтовариством з атомної енергії в галузі керованого термоядерного синтезу (підписана 23.07.99)

Угода про співробітництво між Кабінетом Міністрів України та Європейським Співтовариством з атомної енергії в галузі ядерної безпеки(підписана 23.07.99)

Угода про науково-технічне співробітництво між Україною та ЄС

Угода між Україною та ЄС про деякі аспекти повітряного сполучення (підписна 01.12.05)

Угода про співробітництво щодо цивільної глобальної навігаційної супутникової системи (ГНСС) між Європейським співтовариством, його державами-членами та Україною(підписна 01.12.05)

Меморандум про взаєморозуміння щодо співробітництва в енергетичній галузі між Європейським Союзом та Україною (підписна 01.12.05)

Друге питання стосується проблеми регіонального співробітництва України та ЄС. Правова основа співробітництва між Україною та ЄС у сфері регіонального розвитку, регіонального та транскордонного співробітництва визначена положеннями статті 70 Угоди про партнерство і співробітництво (УПС) та розділом «Прикордонне та регіональне співробітництво» Порядку денного для Асоціації між Україною та ЄС. 22 липня 2009 року між Україною та ЄС було підписано Меморандум про взаєморозуміння для встановлення діалогу про регіональну політику між Міністерством регіонального розвитку та будівництва України та Європейською Комісією.

Напрямки співробітництва між Україною та ЄС у сфері регіонального розвитку:

Імплементация Меморандуму про взаєморозуміння для встановлення діалогу у сфері регіональної політики;

Налагодження взаємодії між представниками місцевої та регіональної влади України та ЄС в рамках Комітету регіонів ЄС (КР);

Реалізація Спільної ініціативи ЄС щодо Криму (відкликана Україною);

Реалізація на регіональному рівні проектів за рахунок фінансових інструментів ЄС (Європейський інструмент сусідства і партнерства) та фінансових установ ЄС (Європейський інвестиційний банк, Європейський банк реконструкції та розвитку);

Участь в реалізації Пілотної програми регіонального розвитку Східного партнерства.

З метою посилення співпраці між регіонами ЄС та регіонами країн ініціативи ЄС «Східне партнерство» (СхП) у травні 2011 року політичним Бюро Комітету регіонів ЄС (КР ЄС) було ухвалено рішення щодо створення Конференції регіональних і місцевих влад СхП (Conference of regional and local authorities for the Eastern Partnership - CORLEAP).

Установче засідання CORLEAP відбулось 8-9 вересня 2011 року в м. Познань (Польща). До складу CORLEAP входять 36 представників (18 представників КР ЄС та 18 представників місцевих та регіональних влад країн СхП: по 3 представника від кожної з 6 країн СхП, у тому числі 3 представника від України).

Україна має доступ до трьох програм прикордонного співробітництва (ППС) в рамках ЄІСП: «Угорщина-Словаччина-Румунія-Україна», «Україна- Польща-Білорусь», «Україна-Румунія-Молдова», «Чорне море».

Крім цього, КР ЄС сприяє реалізації різноманітних програм регіональної співпраці, спрямованих на посилення інституційної спроможності представників регіонів сусідніх країн. Така підтримка здійснюється шляхом проведення різноманітних обмінів, тренінгів, ознайомчих візитів, семінарів, які ініціюються членами КР або регіональними представництвами країн- членів ЄС у Брюсселі.

Тема 9. Проблеми дотримання копенгагенських критеріїв членства в Україні

Питання для самостійного вивчення Умови вступу до ЄС

Рекомендована література [10, 11, 13, 14].

Умови вступу до ЄС були визначені на засіданні Європейської Ради у Копенгагені 21–22 червня 1993 року. Вступ відбудеться як тільки асоційована держава зможе взяти на себе обов'язки членства, задовольнивши необхідні політичні та економічні вимоги. Ці вимоги отримали назву Копенгагенських критеріїв та включають наступне: перший критерій (політичний критерій)

- стабільність інститутів, що є гарантами демократії, верховенства права, прав людини і поваги та захисту прав меншин»; другий критерій (економічний критерій).
- існування діючої ринкової економіки, а також спроможність впоратися з конкурентним тиском та ринковими силами в межах Європейського Союзу;
- здатність взяти на себе обов'язки членства, включно з дотриманням цілей політичного, економічного та валютного союзу.

У рішенні Мадридського саміту ЄС підкреслювалося, що критерії членства також вимагають обов'язкового створення державою-кандидатом умов для інтеграції шляхом пристосування національних адміністративних структур до європейських. В рішенні Європейської Ради, засідання якої відбулося 12-13 грудня 1997 р. в Люксембурзі, зазначалося, що «відповідність Копенгагенським політичним критеріям є передумовою початку будь яких переговорів про вступ. Економічні критерії та здатність виконувати зобов'язання, які випливають з членства, повинні оцінюватись далекоглядно та гнучко». Наголошувалось також на тому, що рішення щодо початку переговорів зовсім не означає їх успішного й одночасного завершення. Результати переговорів та подальший вступ різних держав-апліканти будуть залежати від ступеня відповідності кожної з них Копенгагенським критеріям, а також здатності Європейського Союзу прийняти нових членів. Згодом Копенгагенські критерії були розподілені у групи – політичні, економічні, інституційні – кожна з яких має свої складові. До групи політичних критеріїв входять такі субкритерії:

- забезпечення свободи парламентських і президентських виборів, а також виборів до місцевих органів влади;
- створення та розширення діяльності демократичних інституцій, неурядових організацій, незалежних ЗМІ;
- захист особистих прав і свобод людини;
- прийняття законодавства, що надійно захищає права меншин, створення відповідних установ;
- здійснення заходів з протидії дискримінації у всіх сферах суспільного життя;
- гарантії незалежності судової влади, покращання функціонування судів;
- створення надійно діючих інститутів у сфері юстиції і внутрішніх справ, гарантії незалежності судової влади, покращення роботи судів;
- посилення боротьби з організованою злочинністю та корупцією;
- вирішення питань правового забезпечення та посилення спроможності боротьби з відмиванням коштів.

Група економічних критеріїв має дві складові:

1) Існування діючої ринкової економіки:

- встановлення рівноваги між попитом та пропозицією має досягатись в результаті вільної взаємодії ринкових сил; лібералізація цін і торгівлі;

- відсутність значних перешкод для входу на ринок (створення нових підприємств) та виходу з нього (банкрутство, ліквідація);
- наявність відповідного законодавства, у тому числі регулювання прав власності; дотримання законів та виконання контрактів;
- досягнення макроекономічної стабільності, у тому числі відповідної стабільності цін, усталеності державних фінансів та платіжного балансу;
- наявність широкого консенсусу щодо основ економічної політики;
- достатня розвиненість фінансового сектора для спрямування накопичених коштів та заощаджень на інвестування виробництва.

Спроможність впоратись з ринковими силами та тиском конкурентного середовища в межах Європейського Союзу:

- наявність діючої ринкової економіки з рівнем макроекономічної стабільності достатнім для того, щоб суб'єкти економічної діяльності приймали рішення в умовах стабільного і передбачуваного клімату;
- достатня кількість, й за належну ціну, людських і матеріальних ресурсів, у тому числі інфраструктура (енергопостачання, телекомунікації, транспорт тощо), освіта і дослідження, а також перспективи діяльності в цій сфері;
- ступінь впливу політики уряду і законодавства на конкурентоспроможність за допомогою торгівельної політики, політики конкуренції, надання державної допомоги, підтримки малих та середніх підприємств тощо;
- прогрес досягнутий у реструктуризації підприємництва;
- рівень і темпи торговельної інтеграції держави-кандидата з ЄС досягнутий напередодні розширення (обсяг і структура торгівлі з державами-членами);
- достатня частка малих фірм в структурі економіки, почасти завдяки тому, що малі фірми, як правило, отримують більшу вигоду від спрощеного входження в ринок й почасти через те, що домінування великих фірм може означати більшу інертність у пристосуванні до умов ринку.

В 1995 р. на засіданні Європейської Ради в Каннах (Франція) було прийнято рішення, що найефективнішим способом виконання інституційних критеріїв є адаптація національного законодавства до *acquis communautaire* (спільного доробку ЄС, під яким розуміють сукупність актів законодавства, політичних документів та практики їх застосування, що у кожний даний момент існують у Європейському Союзі). Виконання інституційних критеріїв є ключовим аспектом підготовки держави-кандидата до вступу в ЄС.

Тема 10. Проблеми та перспективи нових розширень ЄС

Питання для самостійного вивчення

1. Етапи вступу до ЄС
 2. Перспективи розширення ЄС
- Рекомендована література [6, 12, 19].

Процедура вступу до ЄС є багатоетапною. Спочатку країна-претендент, яка звернулася із заявою до Ради ЄС, отримує перспективу членства. Пізніше, після серії перемовин, стає кандидатом на вступ до ЄС. Країна-кандидат передусім повинна привести своє законодавство, в першу чергу, його економічний блок, у відповідність до норм ЄС. Коли відповідні реформи і переговори завершено, відбувається вступ країни до ЄС, який оформлюється

договором приєднання. Договір набирає чинності лише після його ратифікації всіма членами Євросоюзу.

У другому питанні слід з'ясувати зміст ключового поняття «розширення Європейського

Союзу». Це процес приєднання європейських країн до Європейського Союзу. Цей процес започаткували країни «європейської шістки», які заснували Європейську спільноту з вугілля та сталі (попередник ЄС) у 1952 році. Після цього почалось поступове приєднання країн до ЄЕС (пізніше — до ЄС) і наразі налічується 27 країн-членів (2020).

На даний час переговори про вступ ведуться з кількома державами. Процес розширення іноді називають європейською інтеграцією. Однак цей термін використовується тоді, коли мова йде про посилення співпраці між країнами-членами ЄС і також коли їх уряди поступово гармонізують міждержавне законодавство.

Аби приєднатися до Європейського Союзу, країна-кандидат має задовольняти політичним та економічним умовам, загальновідомим як Копенгагенські критерії (на честь саміта 1993 року в Копенгагені): стабільний демократичний уряд, який визнає верховенство права та відповідних свобод і інститутів. Згідно з Маастрихтською угодою кожна поточна країна-член, а також Європейський Парламент мають прийти до згоди з приводу будь-якого розширення. ЄС пропонує віддалену перспективу членства Боснії, Сербії, Чорногорії, Македонії, Албанії та Косово в обмін на фундаментальні структурні реформи.

Теми презентацій.

Подаємо орієнтовний перелік тем індивідуальних навчально-дослідницьких проєктів з дисципліни «Політичні системи європейських країн» (за вибором магістранта).

1. Витоки ідей європейської єдності.
2. Основні принципи та інститути ЄС
3. «Свободи» Загального ринку.
4. Директиви та судові рішення Спільнот на шляху до повної лібералізації руху капіталів у межах ЄС к 1990-х рр.
5. Основні напрямки діяльності Спільнот у 1960-1980-і рр.
6. Проблеми наближення законодавства держав-членів ЄС та регіонів Європи.
7. Вплив геополітичних процесів на форсування темпів європейського інтеграційного процесу.
8. Актуальні проблеми діяльності спільнот: зовнішня політика, безпека, валютний союз, соціальна сфера.
9. Проблема «федерація – конфедерація – квазіміжнародна організація».
10. Правова природа Європейського Союзу.
11. Загальна зовнішня політика та проблеми безпеки.
12. Співробітництво у сфері правосуддя та внутрішніх справ.
13. Громадянство ЄС та права людини.
14. Шенгенські угоди та їх характеристика.
15. Соціальна політика та європейський економічний простір.
16. Утворення спеціальних структур (Європейський валютний інститут, Європейська система центральних банків, Валютний комітет ЄС).
17. Нові фактори геополітики та проблеми «радикалізації» Маастрихтських угод.
18. Включення Шенгенських угод до правопорядку ЄС, їх значення як інтеграційної частини права Європейських Спільнот та Європейського Союзу.
19. Співробітництво держав-членів з правових проблем та проблем внутрішніх справ («третя опора» ЄС).

20. Природа права Спільнот та Союзу: основні доктринальні оцінки та підходи.
21. Проблема імплементації права Спільнот та Союзу у національне праводержавчленів.
22. Право Європейських Спільнот та Союзу та національне право держав-членів співвідношення цих сфер та принципи їх взаємодії.
23. Джерела права Європейських Спільнот Європейського Союзу, їх класифікація.
24. Нормативні акти ЄС, їх стандартні форми: регламент, директива, «рамочні» рішення.
25. Система права Європейського Союзу, концептуальні особливості та доктринальна різниця.
26. Компетенція Європейської Спільноти, правові джерела компетенції.
27. Повноваження Європейської Спільноти.
28. Поняття та класифікація цілей ЄС.
29. Поняття та структура організаційного механізму ЄС, його особливості.
30. Україна та Європа: проблеми взаємовідносин у ретроспективі та насучасному етапі.

Рекомендована література.

1. Грицяк І. А. Європейська інтеграція: опорний конспект дистанційного курсу навчальної дисципліни : навч. посіб. / І. А. Грицяк, Г. М. Немиря, О. М. Палій. К.: Центр навч. л-ри, 2004. 44 с.
2. Дайнен Д. Дедалі міцніший союз. Курс європейської інтеграції : пер. з англ. / Д. Дайнен. К. : К.І.С., 2006. 696 с.
3. Європейська інтеграція [Текст] навч. посібник / за ред. М. І. Макаренка, Л. І. Хоменка. К.: «Центр учбової літератури», 2018. 344 с.
4. Європейська інтеграція та міжнародна співпраця : посібник / авт. кол. : В. А. Мандрагеля, Ю. В. Мельник, О. І. Пошедін та ін.; за заг. ред. В. А. Мандрагелі, Л. А. Шереметьєвої. Київ : НАДУ, 2016. 288 с.
5. Європейська інтеграція: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів та слухачів магістерської підготовки за напрямом «Державне управління» / Кол. авт.; за заг. ред. проф. І. А. Грицяка та Д. І. Дзвінчука. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2013. 464 с.
6. Європейська регіональна політика: підручник. За ред. Крисоватого А. Є. та Ліщинського І. Тернопіль: ВПЦ «Економічна думка ЗУНУ», 2020. 236 с.
7. Європейське право: право Європейського союзу : підручник : у трьох кн. / за заг. ред. В. І. Муравйова. К. : Ін Юре, 2015. Кн. третя : Право зовнішніх зносин Європейського союзу / В. І. Муравйов, М. М. Микієвич, І. Г. Білас та ін. К.: Ін Юре, 2015. 408 с.
8. Європейський Союз : словник-довідник / ред.-упоряд. М. Марченко. Вид. 3-тє, оновл. К. : К.І.С., 2006. 138 с.
9. Європейський Союз і Україна: особливості взаємовідносин на сучасному етапі / НАПрН України, НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування. Х. : Оберіг, 2012. Вип 1. 76 с.
10. Європейський Союз: інституційно-правові основи та функціонування: навч.-метод. посіб. / І. А. Грицяк, О. Ю. Оржель, М. Є. Чулаєвська та ін. ; за заг. ред. І. А. Грицяка. К.: НАДУ, 2009. 188 с.
11. Європейський Союз: інституційно-правові основи та функціонування : навч.-метод. посіб. / І. А. Грицяк, О. Ю. Оржель, М. Є. Чулаєвська та ін. ; за заг. ред.

І. А. Грицяка. К. : НАДУ, 2009. 188 с.

12. Кордон М. В. Європейська та євроатлантична інтеграція України. Навчальний посібник. К.: Центр учбової літератури, 2017. 172 с.

13. Мальська М. П. Основи європейської інтеграції : підручник / М. П. Мальська, Н. В. Антонюк ; Львівський нац. ун-т ім. І. Франка. К.: «Центр учбової літератури», 2015. 320 с.

14. Наволокова Н. П. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій / Н. П. Наволокова. Харків : Основа, 2009. 176 с.

15. Право Європейського Союзу : навч. посіб. / В. М. Бесчасний, В. П. Філонов, О. В. Філонов, В. М. Субботін та ін. ; за ред. В. М. Бесчасного. 2-ге вид., стер. К.: Знання, 2011. 366 с.

16. Право Європейського Союзу : навч. посіб. / За заг ред. Р. А. Петрова. 3-тє видання, змінене і доповнене. К.: Істина, 2010. 376 с.
Право Європейського Союзу : підр. / за ред. В. І. Муравйова. К.: Юрінком Інтер, 2011. 704 с.

17. Регіональна політика Європейського Союзу [Електронний ресурс] : підручник / [за ред. Віктора Чужикова]. К.: КНЕУ, 2016. 495 с.

18. Решота В. В. Європейський Союз: історичні, правові та інституційні основи: навч. посіб. / В. В. Решота; Львів. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Л.: ЛРІДУ НАДУ, 2012. 170с.